

– нейтралізація загроз від діяльності іноземних ТНК у контексті дотримання економічної безпеки держави;

– створення власних ТНК оборонної промисловості як засіб залучення в ОПК інвестицій та інновацій для впровадження передових технологій і проведення нових досліджень та розробок, просування національних інтересів у міжнародному економічному просторі.

До відпрацювання напрямів співробітництва компаній українського ОПК із ТНК оборонної промисловості важливим є визначення на державному рівні концептуальних положень щодо майбутнього бачення національного ОПК у контексті системних підходів і механізмів формування й реалізації в державі оборонно-промислової політики; військово-технічної політики; політики військово-технічного співробітництва; промислової та науково-технічної політики.

Список використаної літератури

1. Щорічник СППРІ 2010. Озброєння, роззброєння та міжнародна безпека. – К. : Заповіт, 2010. – 652 с.
2. Концепція структурної перебудови оборонно-промислового комплексу України / Указ Президента України від 5 березня 2002 року № 219 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/219/2002>.
3. Державна програма реформування та розвитку оборонно-промислового комплексу на період до 2010 року / Постанова Кабінету Міністрів України від 31 березня 2004 р. № 423 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/423-2004-п>.
4. Державна програма реформування та розвитку оборонно-промислового комплексу до 2013 року / Постанова Кабінету Міністрів України від 27 серпня 2008 року №766 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/766-2008-п>.

Статтю подано до редколегії
12.07.2012 р.

УДК 339.564:633.1(477)

А. А. Сищук – кандидат економічних наук, доцент кафедри міжнародних економічних відносин Волинського національного університету імені Лесі Українки;

А. В. Клімович – студентка факультету міжнародних відносин Волинського національного університету імені Лесі Українки

Умови та механізми розширення зернового експорту України

Роботу виконано на кафедрі міжнародних економічних відносин ВНУ ім. Лесі Українки

У статті розглянуто основні показники світового ринку зернової продукції, визначено основні країни-імпортери та країни – виробники зерна. Охарактеризовано місце України на світовому ринку зерна, проаналізовано динаміку його виробництва й експорту протягом 2006 / 2007–2011 / 2012 маркетингових років. Розглянуто діяльність головних компаній – експортерів українського зерна, проаналізовано специфіку ринку зернових культур, охарактеризовано основні нереалізовані конкурентні переваги, найвагоміші проблеми та перспективні фактори розвитку зернового комплексу України. Наведено висновки провідних учасників зернового ринку щодо перспектив зміцнення позицій України на ньому, сформульовано рекомендації для вдосконалення механізму підвищення конкурентоспроможності зернової продукції України.

Ключові слова: світовий ринок, зернова продукція, конкурентоспроможність.

Сищук А. А., Клімович А. В. Условия и механизмы расширения зернового экспорта Украины.

В статье рассматриваются основные показатели мирового рынка зерновой продукции, определены основные страны-импортеры и страны – производители зерна. Охарактеризована позиция Украины на мировом рынке зерна, проанализирована динамика его производства и экспорта в течении 2006 / 2007–2011 / 2012 маркетинговых годов. Рассмотрена деятельность ведущих компаний-экспортеров украинского зерна, проанализирована

специфика рынка зерновых культур, охарактеризованы основные нереализованные конкурентные преимущества, проблемы и перспективные факторы развития зернового комплекса Украины. Представлены выводы ведущих участников зернового рынка относительно перспектив укрепления позиции Украины на нём, сформулированы рекомендации по усовершенствованию механизма повышения конкурентоспособности зерновой продукции Украины.

Ключевые слова: мировой рынок, зерновая продукция, конкурентоспособность.

Syshchuk A. A., Klimovych A. V. Terms and Mechanisms for Expanding Ukrainian Export of Grain. In the article we reviewed the main indicators of the world market of grain products, identified the main importing countries and the major countries of grain's producing. We characterized Ukraine's position on the world market of grain, we analyzed it's production and export dynamics during 2006 / 2007–2011 / 2012 marketing years. We also analyzed activities of the major exporting companies of Ukrainian grain, the specific of grain's market. There are also basic unrealized competitive advantage, major problems and perspective factors of grain's complex development characterized. We presented the conclusions of the leading participants of grain market on the prospects of strengthening Ukraine's position on it, made recommendations for improving the competitiveness of grain production in Ukraine.

Key words: world market, grain products, competitiveness.

Постановка наукової проблеми та її значення. Ринок зерна за сучасних умов є найбільш динамічним серед світових продовольчих ринків і має стратегічно важливе значення. Ефективне використання потенціалу України неможливе без дослідження світових тенденцій розвитку зернового ринку, структури його попиту та пропозиції, аналізу конкурентних переваг України й перспективних напрямів розвитку зернового виробництва.

Аналіз останніх досліджень із цієї теми засвідчив, що значний внесок у вивчення агропромислового комплексу (АПК) України зробили О., Геєць В., Юрчишин В., О. Бородіна та ін. Проте, зважаючи на проблеми реалізації потенціалу аграрного сектору на світових ринках, потрібне подальше дослідження зовнішньоекономічної діяльності АПК.

Мета статті – дослідження місця України на світовому ринку зерна. Задля досягнення мети поставлено такі **завдання** – вивчення частки експорту та імпорту зернового комплексу, аналіз специфіки ринку зернових, оцінка недоліків і перспектив розвитку зернової галузі України.

Виклад основного матеріалу й обґрунтування отриманих результатів дослідження. Світовий ринок зерна – це система правових відносин, які виникають між суб'єктами різних країн світу в процесі виробництва зерна, його зберіганні, торгівлі та використанні на засадах вільної конкуренції, вільного вибору напрямів реалізації та визначення цін, а також міждержавного контролю за якістю, зберіганням і раціональним використанням зерна. Найбільші площі під зерновими, зокрема пшеницею, зайняті в Індії (понад 26 млн га), Росії, Китаї, ЄС і США (близько 20 млн га). Урожайність у цих країнах не найкраща у світі, проте саме вони входять у п'ятірку найбільших світових виробників пшениці. Найбільшу частку в загальному виробництві пшениці у світі займає кожне п'яте господарство ЄС, Китай, Індія, США, Росія. Україна не увійшла в десятку найбільших виробників пшениці у світі, її частка в загальному обсязі виробництва склала 2,4 %. Найбільшими ж імпортерами зерна, насамперед пшениці, є Бразилія, Єгипет, ЄС, Японія та Алжир [2; 10].

Оцінка обсягу виробництва на 2008 / 2009 маркетингові роки (МР) складає 2224,65 млн т. Потрібно також зазначити, що за останні роки середній обсяг торгівлі зерном коливався навколо 262 млн т. Стосовно використання вирощених зернових спостерігається тенденція до перевищення споживання над виробництвом (табл. 1).

Перевищення споживання над виробництвом призвело до того, що світові ціни на зерно сягнули нового пікового рівня на початку 2008 р. Якщо в лютому 2006 р. середня світова ціна пшениці становила близько 160 \$ США, то на кінець лютого 2008 р. вона коливалась у межах 480–520 \$ за 1 т. Динаміка суттєвого зростання цін на зерно значною мірою зумовлена зростанням світових цін на нафтопродукти, витрати на які в структурі собівартості деяких сільськогосподарських культур сягають понад 20 %. Схожі тенденції здорожчання зерна на світовому ринку спостерігатимуться й надалі [9; 10].

Стосовно України протягом 2006 / 07 МР та 2007 / 08 МР обсяги експорту зерна з України були порівняно низькими через уведення державою квот на його вивезення для врегулювання цінової ситуації на внутрішньому ринку та уникнення загрози продовольчої безпеки держави. Частка

експорту зерна в його валовому зборі у 2008 / 2009 МР склала 46 %. У цей сезон з України вивезено рекордну кількість зерна – 24,7 млн т (табл. 2). Нарощуванню обсягів експорту, окрім попиту на світовому ринку, сприяли найбільший за всю історію зерновиробництва України врожай зерна – 53,3 млн т та значні перехідні запаси, накопичені в результаті обмеження експорту в попередні роки.

Таблиця 1

Основні показники світового ринку зернових культур, млн. т *

Маркетингові роки	Виробництво	Пропозиція	Торгівля	Використання	Кінцеві залишки
<i>Зерно, всього</i>					
2007/2008	2120,69	2461,93	275,99	2101,47	360,46
2008/2009	2224,65	2585,11	262,43	2144,75	440,36
<i>Пшениця</i>					
2007/2008	609,70	736,68	117,51	616,61	120,07
2008/2009	682,68	802,75	129,78	635,70	167,05
<i>Фуражне зерно</i>					
2007/2008	1077,18	1216,34	127,36	1056,58	159,76
2008/2009	1098,31	1258,07	103,99	1074,56	183,51

*Складено за: [9]

Таблиця 2

Динаміка експорту зернових культур в Україні за 2006/07–2009/10 МР, тис. т *

Культура	2006/2007 МР	2007/2008 МР	2008/2009 МР	2009/2010 МР
Пшениця та суміш пшениці й жита	3330	911,2	12714,6	6878,8
Ячмінь	5102,8	1045,0	6371,2	3825,4
Кукурудза	1105,0	1613,1	5497,2	2892,5
Разом	9593,5	3671,5	24717,7	13681,0
Частка експорту у валовому зборі зерна, %	28	12	46	28

*Складено за: [6].

У першій половині 2009 / 2010 МР вивезено 13,7 млн т зерна, що на 1 млн т більше, ніж за аналогічний період минулого року, за умов зменшення валового збору зерна на 7,3 млн т. Уважаємо, що зазначена ситуація вимагає підвищеної уваги з боку держави для недопущення надмірного експорту зернових і збереження достатнього обсягу зернових ресурсів для внутрішнього ринку. На світовому ринку й далі матиме місце зростання попиту не тільки на продовольче, а й на фуражне зерно у зв'язку з нарощенням виробництва біопалива (сировиною переважно є зернові). Свідчення цього – підвищений попит на кукурудзу, експорт якої за останні чотири роки зріс більше ніж удвічі [6; 7].

У 2011 р. обсяг експорту зерна становив 146,6 % його вивозу у 2010 р. і 5,3 % загального обсягу. Україна з початку поточного МР (липень 2011 р. – червень 2012 р.) станом на 13 березня 2012 р. експортувала 13,9 млн т зернових культур, що на 68,5 % більше, порівняно з показником на аналогічну дату минулого МР [7].

Варто зазначити, що, незважаючи на зміни, які відбуваються на зерновому ринку України, коло найбільших компаній-експортерів українського зерна майже не змінилося. Лідером за обсягами експорту зерна протягом 2011 / 2012 МР став торговий підрозділ Державної продовольчо-зернової корпорації – компанія ТОВ «Хліб Інвестбуд» (12 % усього експорту зерна з України). На другому місці – «Нібулон», що забезпечив десяту частину всього експорту зерна. Замикає трійку лідерів компанія «Кернел». Також у топ – 10 експортерів зерна, традиційні учасники – транснаціональні компанії [8].

Провідні аграрні виробники оволоділи ринковими методами господарювання й, уміло використовуючи світову ринкову кон'юнктуру та преференції, що передбачені українським законодавством, отримують значні доходи від своєї діяльності. Водночас в аграрному секторі після 2000 р. відбулися серйозні деформації й намітилися негативні тенденції. Зокрема, техніко-технологічне переоснащення окремих виробничих структур і зумовлене ним підвищення продуктивності праці супроводжуються посиленням диспаритету в доходах різних верств населення, монокультуризацією сільськогосподарського виробництва, що в цілому призводить до деградації людського капіталу села при падінні зайнятості сільських жителів. Ще однією негативною тенденцією є супроводження нарощування виробництва, експорту та експортних надходжень сільськогосподарської продукції викривленням галузевої й продуктової структур виробництва (у рослинництві виникли диспропорції між вирощуванням експортноорієнтованих культур і продукцією, необхідною для задоволення повсякденних потреб населення країни). Діючі механізми підтримки аграрного комплексу, зокрема зернового, та система земельних відносин зберігають загрозу подальшої деформації наявної організаційної структури сільськогосподарської галузі в напрямі холдингізації, що стане причиною витіснення середніх і малих господарств, а також остаточної маргіналізації сімейного типу господарювання, що є основою організаційних систем аграрного сектору розвинених країн [1, 5–6].

У міжнародних прогнозах світового агропродовольчого розвитку Україні відводиться помітне місце саме на ринку зерна. Зокрема, Міністерство сільського господарства США (USDA) відзначає, що, незважаючи на домінування в середньостроковому періоді експортерів продовольства (США, Аргентини, Австралії, Канади та країн ЄС), очікується зростання часток Бразилії, Росії, України й Казахстану (за умови суттєвого зростання обсягів інвестування національних аграрних секторів). Сприяти цьому, на думку американських аналітиків, має покращення ресурсного забезпечення агросфери, зростання відкритості національної економіки та збільшення інвестицій в аграрний сектор. Натомість, серед стримуючих розвиток українського зернового експорту чинників називають комплекс заходів для стимулювання розширення внутрішнього виробництва м'яса й скорочення його імпорту [9; 10].

Ринок зерна є системоутворювальним ринком агропромислового комплексу України, що має значний виробничий та експортний потенціал. Наявні тенденції обумовлюють об'єктивну необхідність пошуку інноваційних шляхів підвищення конкурентоспроможності продукції українських зерновиробників як на внутрішньому, так і на зовнішньому ринках. Як відомо, конкурентоспроможність будь-якого товару визначається більш високим, порівняно з товарами-конкурентами, співвідношенням сукупності якісних і вартісних характеристик, що забезпечує максимальне задоволення потреб споживачів. Конкурентні переваги зерна можна охарактеризувати за економічними, нормативними, екологічними й маркетинговими параметрами. У забезпеченні конкурентоспроможності вітчизняної аграрної продукції на світовому ринку головними є економічні критерії (зокрема низькі експортні ціни) [2; 5, 178].

Основною перевагою України перед конкурентами на зерновому ринку є вдале природно-кліматичне розміщення відносно основних зовнішніх ринків. Одна з вагомих нереалізованих конкурентних переваг вітчизняного зерна – його екологічна чистота та безпека. Унаслідок економічної кризи та дефіциту оборотних активів у зерновиробників в останні роки значно зменшилося використання мінеральних добрив, що призупинило втрату природної родючості ґрунтів. Сьогодні країна має значні площі екологічно чистих чорноземів, які можуть бути переведені на органічне землеробство протягом відносно короткого перехідного періоду.

Одним з основних завдань, що стоять перед вітчизняними агропідприємствами на сучасному етапі їх функціонування й розвитку, є нейтралізація негативного ефекту «індукованої неконкурентоспроможності», наслідок якої – масова втрата конкурентоспроможності підприємствами, викликана вступом України до СОТ, відкритістю вітчизняних ринків для іноземних товаровиробників, виникненням психологічного бар'єру недовіри у свідомості українських споживачів стосовно товарів вітчизняного виробництва. Гарантом конкурентоспроможності країни та її регіонів повинні стати адаптаційні механізми щодо створення економічно ефективної й соціально захищеної системи виробництва та реалізації товарів і послуг. Механізм підвищення конкурентоспроможності українського зерна потрібно орієнтувати на реалізацію невикористаних конкурентних переваг із врахуванням таких принципів [5]:

- системності розвитку всіх параметрів конкурентоспроможності зернових культур;
- збалансованості різноспрямованих економічних інтересів виробників, експортерів та держави в процесі забезпечення та використання конкурентного потенціалу українського зернового ринку;
- реалізація конкурентних переваг українського зерна на світовому ринку не повинна знижувати конкурентоспроможність вітчизняних зерновиробників і їхньої продукції на внутрішньому ринку.

Ураховуючи структуру механізму підвищення конкурентоспроможності вітчизняного зерна на внутрішньому й зовнішньому ринках, її можна представити у такому вигляді (рис. 1).

Підвищення конкурентоспроможності вітчизняного зерна на внутрішньому та світовому ринках набуває особливої актуальності після вступу України до СОТ, коли може виникнути ефект «індукованої неконкурентоспроможності» вітчизняних агропідприємств, утрати ними частини зернового ринку, падіння дохідності та занепад у зерновому господарстві.

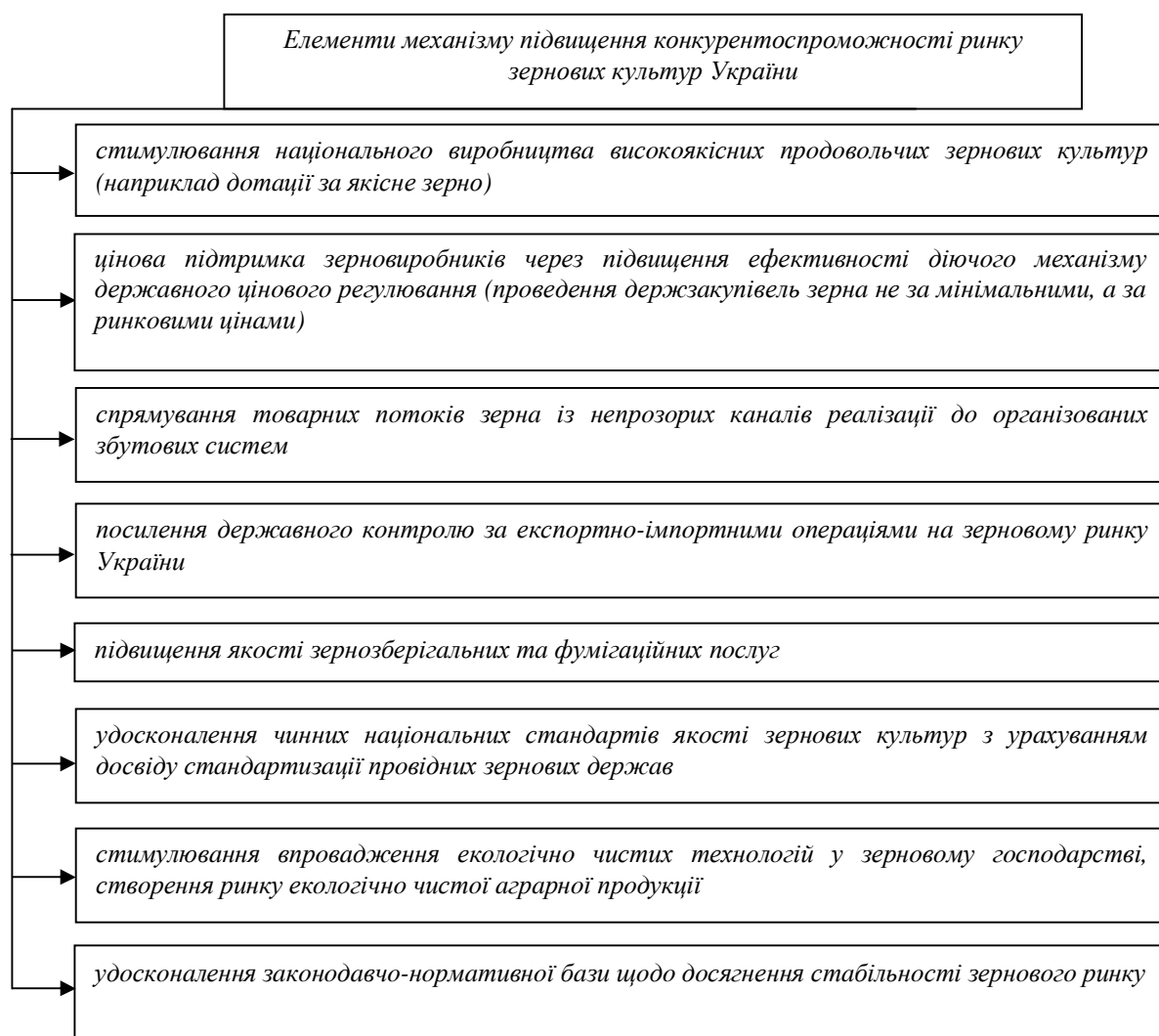

Рис. 1. Структура механізму підвищення конкурентоспроможності ринку зернових культур України (Складено за: [5])

Запропонований механізм підвищення конкурентоспроможності вітчизняних зернових культур на внутрішньому й зовнішньому ринках передбачає вдосконалення системи управління якістю зерна в аграрному, переробному та інфраструктурному секторах ринку, становлення рівноправних економічних відносин між суб'єктами цих секторів, підвищення ефективності механізму державного регулювання та управління внутрішнім зерновим ринком, стимулювання на інноваційній основі органічного зерновиробництва в Україні.

Висновки й перспективи подальших досліджень. Україна займає вагомe місце на світовому ринку зернової продукції. Основною перевагою країни перед конкурентами є вдале природно-кліматичне та географічне розміщення відносно основних зовнішніх ринків. Однак в аграрному секторі після 2000 р. відбулися серйозні деформації й намітилися негативні тенденції (диспропорції між вирощуванням експортоорієнтованих культур і продукцією, потребою для задоволення внутрішніх потреб населення; посилення процесів холдингізації). Незважаючи на це, Україна має необхідні умови для закріплення в ролі одного з основних світових експортерів зерна.

Список використаної літератури

1. Геєць В. Соціоекономічна модернізація аграрного сектору України (концептуальні положення) / В. Геєць, В. Юрчишин, О. Бородіна, І. Прокопа // Економіка України. – 2011. – № 12. – С. 4–14.
2. Голосов О. О. Особливості формування конкурентної позиції виробника зерна на світовому товарному ринку / О. О. Голосов // Культура народів Причорномор'я. – 2004. – № 50, т. 2. – С. 34–38.
3. Закон України «Про основні засади державної аграрної політики на період до 2015 року» // [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.rada.gov.ua/>
4. Маслак О. Зернові перспективи України / О. Маслак // Пропозиція. – 2009. – № 2 // [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.propozitsiya.com/?page=149&itemid=2873&number=94>
5. Никишина О. В. Проблемы реализации конкурентных преимуществ украинского зерна на мировом рынке // Экон. инновации. Вып. 27 : Научные основы и современные тенденции пространственного развития. – Одесса : ИПРЭЭИ НАН Украины, 2007. – С. 178–187.
6. Ситуація на ринку зерна та продуктів його переробки за 2006 / 2007–2009 / 2010 МР // Державна підтримки українського експорту / Міністерство економіки України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.ukrexport.gov.ua/ukr/harchova_i_pererobna_promislovist/ukr/869.htm
7. Сільське господарство України у 2010 році [Електронний ресурс]. – Режим доступу : ukrstat.gov.ua/operativ/operativ2011/sg/dop/dsg_2010
8. «Хліб Інвестбуд» став лідером з експорту зерна [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.epravda.com.ua/news/2012/04/18/321695/>
9. USDA Agricultural Projections to 2019 [Electronic resource]. – Mode of access : www.usda.gov/oce/commodity/archive_projections/USDA_AgriculturalProjections2019
10. USDA Feed Grain Baseline, 2010–2019 [Electronic resource]. – Mode of access : <http://www.ers.usda.gov/Briefing/Corn/2010baseline.htm>

Статтю подано до редколегії
18.07.2012 р.

УДК 330.341.008

В. С. Корчун – кандидат географічних наук, доцент кафедри міжнародних економічних відносин Волинського національного університету імені Лесі Українки;
К. В. Дацишин – студентка ІV курсу факультету міжнародних відносин Волинського національного університету імені Лесі Українки

Особливості кризи зовнішньої заборгованості у високорозвинутих країнах світу

Роботу виконано на кафедрі міжнародних економічних відносин ВНУ ім. Лесі Українки

У статті досліджено проблему зовнішньої заборгованості високорозвинутих країн світу, яка істотно загострилася за кілька останніх років, проаналізовано основні причини кризи заборгованості цих країн й узагальнено можливі шляхи розв'язання проблеми. Виділено особливості кризи зовнішньої заборгованості багатих країн. Наведено статистичні дані про величину й динаміку зовнішньої заборгованості, проаналізовано зусилля урядів та міжнародних організацій щодо запобігання поглибленню кризи.

Ключові слова: високорозвинуті країни, криза зовнішньої заборгованості, ліміт боргу.